

pak se ne ogiblje. Vsako leto enkrat jezdi v Hrubešev, vsak vtorek i petek hodi, kakor zdaj-le, po tej cesti i pride sedet na to-le klop. Pridi, kader hočeš, iz radovednosti, pa se prepričaš, da je ta dneva zvésto tû Stanislav. Ali idiva, dosti je tega pripovedanja.“

Šla sva počasi dalje; pred nama je korakal pa Stanislav. A kmalu se mu približa neka mlada ženska — krasna i lépo oblečena — ob boci mladega, slušnega moškega. Užé prav blizu — pusti svojega tovariša roko, šine k Stanislavu i jame roko poljubljati mu. Stanislav jo poljubi na čelo i vsi trije skupaj idó dalje.

„Kdo je ta dama?“ povprašam.

„Ali ne moreš ugeniti?!“ — začudi se tovariš i nasmeje.

„Nikakor ne,“ — odgovorim.

„Malo dovtipnosti imaš rés, treba je torej, da pišeš drame. To je Marijina hči,“ — pristavi, „po majorjevej smrti je vzel jo Stanislav k sebi, kolikor najboljšé moč — dobro odgojil jo, dal jej veliko doto i omožil jo.“

„Ubogi Stanislav,“ — oménim jaz. Idiva urnejše, rad bi ga poznal po lici.“ Popséšiva korake, da sva ga došla. Pogledal naju je, potlej pa obrnil se na stran. Ostal mi je v spominu pošteni obraz tega človeka, čegar življenje — polno globokih i bolestnih ginljajev, bilo je veliko vrednejše, nego je čas tistih samopašnih ljudi, ki jim po godi teče vse, i ki slehrni dan trdé: Kako smo srečni, a vendar-le, kako — abotni!

Slovenska literatura.

Kder jamejo vsevati vede in umetnije, tam mora tudi poganjati literatura; čem hitreje one rastó, tem krasneje ta v cvetje gre. Literatura je sad onih, ob enem pa tudi njih varhinja in voditeljica; v njej se strinjajo kakor v šopku, v vrhuncu. Literatura je jezik jezika, beseda besede. Beseda izgovorjena zgine kakor dah vetra; jezik omolkne, zgine kakor sneg, kedar pekoče solnce pritisne in gorak jug dahne. Je pa beseda shranjena v literaturi, ostane nesmertna, vvečni se. Že zginóli narod živi še s svojim jezikom v literaturi, postavim Rimljani; narod pa, ki ni imel literature, v kateri bi bil vklénil svojo besedo, svoj jezik, zginil je popolnoma s površja zemeljskega, z jezikom vred.

Jeli potreba Slovencem literature? — in kakošne? — O le tem hočemo govoriti v le tem sestavku. Pa ne bomo se kloščévo držali samo Slovencev, ampak tam pa tam bomo preskočili ozke meje našega naroda, in se pomudili malo z brati našimi; mi smo

le veja mogočnega slovanskega drevesa, ako se hočemo dobro poznati, moramo svoje oči obračati na vse slovansko truplo.

Nekterim se vsaka literatura, vsako literarno početje neumno, nespametno zdi; možje, ki se trudijo na literarnem polji, so jim slavohlepneži, vamiljenja vredni prismojenci, drugega kroja berači, ki ljudem po na oči lepi podobi segajo v mošnje. Takošni trziti, filistri, ki menda najrajše in najboljše to vedó, da je dvakrat dve štiri, ki imajo svoj trebuh, denar za boga, liš vsake želje do višjega življenja: so samo napotje človeštvu, gnjili udje, so zoperniki Boga, ki je dal zmožnosti ljudem za to, da jih vzbujajo, urijo, ne pa zakopavajo.

Mi pa rečemo, Slovencem je literatura potrebna.

Rekli smo, da je literatura voditeljica ved in umetnij. Če hočemo o prvi govoriti, moramo tudi o teh, ki dobivajo obleko od one. Slovencem je potreba literature, tedaj tudi vede. Razložimo malo, kaj je veda, in kakošen vpliv ima na posameznika, na cele narode.

Veda je jasna znanost, vednost tega, kar je v nas, okoli nas, v duši in na telesu, na zemlji in na nebu. Ona ni vlast kakega človeka, ampak vseh; ona ni lastnina kakega naroda, ampak vsega človeštva. — Kako se tedaj motijo nekteri Neunci nasproti Slovanom, ko se ustijo, da imajo oni vedo, Slovani pa ne, ko dejal, da so jo vso sami na posodo dobili.

Pa tu ne govorimo o vedi, ki jo dá petero naših počutkov, o Tomaževi vedi, ki to ve, kar potiplje, drugega pa neče vedeti; tudi ne govorimo o vedi, ki jo nam vzgoji sam razum, črtežni razum ne hotéč božje zaslombe, božjih izrekov. Veda, oprta na sam razum, dostikrat zgreši pot resnice in zablodi v nepregledne kalužnate ravani pomot, priča temu so nam stari predkriščevi grški modrijani, pa tudi sedanji kristijanski pogani, ki iz prepasti v prepast, iz luže v lužo padajo, da-si ravno nosijo pred seboj medlo brlečo svetilnico razuma. — Pa o tem tako malo kesneje.

Veda je posamezniku potrebna. Človek je sam sebi velika zastavica; v njem se vse nekako tajno, skrivnostno razvija in vrši, da sam ne ve, kako in kaj. Res je, da vera pove, odkod je človek, kaj je in kam gre; ali ona ne pove, kako v človeku drugo na drugo vpliva, kako se, da tako rečemo, vsa mašina v njem giblje, da se ne vstavljajo delajoča kolesca, da se vse tako harmonično vrti in suče: to nam pa razjasnjuje veda, da-si tudi le za silo; kako je tedaj imenitna!

Človek je postavljen v svet. Vera gotovo daje najlepša in najboljša pravila, kako se ima vesti v kolobaru sveta, kder se vse prek in križem suče; ona ga tolaži v nesreči, da ne telebne v prepast obupa, pa vera mora biti razumna, „fides vestra sit rationabilis.“ Ni tedaj da človek verjame, kar je Bog razodel, on mora tudi, ako mu okoliščine dovolijo in ako stan od njega tirja, natančneje pogledati v posamezne verske člene, v razvijanje verskih resnic, mora si oskrbeti mogočo jasnost vsega, — to se pa

le zgoditi more, če z vero združi druge vede, ki verske resnice razsvetljavajo. Vzlasti dan danes je treba razumne vere, ker sovražniki cerkve z velikim krikom in vikom spodkopujejo skalotrdna njena tla; treba je njenim braniteljem gorečih jezikov in na dve strani ostrih mečev. Ne vera skrita v sebi, v čumnato, ampak vera delujoča, delavna bo svet premagala. Katekizem obsega sicer najimenoitnejše in najpotrebnejše točke filosofije, ali vendar zmir ne zadostuje.

Nadalje človek je dejan med svet. Da si lože ohrani zdravje, ki je pogoj nadaljnega poslovanja na potu zemeljske sreče, da more biti koristen ud človeštva, da more razvijati svoje dušne moči. Veda mu daje moč, s katero si poravna vegasto, polomljeno zdravje; ona mu odpira izvirke potrebnih stvari; ona izžema mačehi zemlji potrebnega živeža. Kdor tedaj vedi hrbet obrača, zapahuje si vrata do blagostanja. Človek ni kakor rosna kaplja na travi sam za se, da zgine o svojem času; on je člen naroda, in kot tak mora gledati, da se narod njegov vkrepi in osreči.

Veda, samosvest, omika, to je, kar daje posamezniku namen življenja, kakor tudi narodom. Kedar kaka veda prešine kak narod, oživi se, vzdigne se iz močvirja lene nedelavnosti, zvrši čudovita dela; kedar se pa v njem uleže više življenje, pade v lenobo, in gnjije, dokler da ga spet druga misel ne vzburi iz smrtne spanca.

Sedanji čas na primer je vcepil v Slovane vednost, zavednost, da so sami za-se velik narod, ki gotovo ni v tako ogromnem številu od Boga postavljen na površino zemlje, da bi drugim evropejskim narodom črevlje sezuval, ampak da bi kot samostojna celota prikoral na svetovno gledišče, kder bi samovoljnimi vladarjem iz rok spulil bič spakedanega vladanja, da bi ljudstvo zagreznjeno v močvirje nenravnosti, materializma, na suha, trda tla postavil, ter tako rešil človeštvo, ki divje dirja naravnost prepadu v naročje, odvrگی vkraj misli na više življenje, na Boga. Vedoč, da smo sam svoj narod, zaljubili smo se va-se, vscevala je ljubezen do naroda, postali smo naroden narod. Ta zavednost giblje močno valovje slovanstva, tako da se njega nasprotniki že močno bojé njegovega šumenja in vršenja, ta zavednost reda naše početje, naše dejanje: ona je izvor in rediteljica našega početja.

Ko bi bili od omike, zavednosti tako daleč kakor so Eskimí in Kamčadalci, ne rukali bi se na vse kriplje za ohranitev narodnosti. Kedar smo imeli pred nekoliko desetletji manje narodne zavesti, manje smo se poganjali za narodnost, manje delali za njo. Ko ne bi Nemci in drugi imeli vednosti, da se okrepcajo, ako jim mi služujemo, ako jim mi stavbe dušne in kamenite gradimo; gotovo ne bi bili vse mrtvi in trdi na to, da bi nas oblekli v frak, da bi nam madjarski čikus nategnili glavo, ali brez ovinkov rečeno, ponemčili, pomadjarili. Ko ne bi bili nič omikani, bili bi nakrat podlaga tujčevi peti, bili bi položno raznarodnjeni, prelev-

ljeni v druge narode; bili bi drevo brez korenin, ki ga zvrne krepak vdarec, ali pa tudi zložnjo butanje sovražnega vetra.

Veda je potem takem tovarna, ki pošilja med svet dela velikanska; ona je izvor najlepših in najrodnejših (pa tudi časih najnesrečnejših) korakov, bodi že posameznika, ali narodov; ona je, ki oživlja, navdušuje ljudi, ki jih priganja k delovanju: dela so oživljena, vtelešena veda. Kakor solnce nehoté življenje daje, tako tudi veda.

Ako so dela vtelešena veda, dela pa narode varujejo pred telesno in dušno smrtjo, še več, dela jih poveličujejo in slavijo: torej je veda hraniteljica in slaviteljica narodov. Narod slovenski hoče biti ohranjen in oslavljen, mora tedaj imeti vedo, literaturo.

Da pa veda res ohranjuje narode pred poginom in jih oslavljuje, spričuje nam jasno in skoro glasno zgodovina v svojih listinah.

Poglejmo Grke! kako majhen narod so bili, in so srečno odbili strašne navale perzijanskih krdel, in si krasne lavorike priborili pred vsem svetom. To je storila omika, veda! — Da so ravno ti toliko stoletij nepremagano stali med rjovečim, do pod oblake kipečim valovjem barbarskih Turkov, iskati je vzrok v viši kulturi. — Da so svoj jezik ohranili pred megočnimi Rimljani in divjimi barbari, storila je literatura.

Prašajmo zgodovino: od kedaj je dobilo Francosko prevago v Evropi glede političnih zadev? in ona odgovori: odkar je francoska veda nadperotila vede drugih evropejskih narodov. Že za Franca I. je začela francoska veda hoboteti in za Ludvika XIV. se je razrasla v velikansko drevo, na katerem so dobivali in še dobivajo ostali narodi omiko. Pariz je zmogel s svojim duhom in zato so bile oči vseh va-nj obrnjene; kar je on rekel, obveljalo je.

Da narodi, ki niso preplivani od vednosti in umetnosti, ampak jih še celó gazijo in uničavajo, ne morejo trdih tal imeti, kaj že oslavit se, kaže tudi zgodovina. Poglejmo Hune, Tatare, Mongole in Turke. Prišli so na svetovno gledišče kakor burno morje, kakor pogubna lava, poplavili so dežele, razdejali mesta, vede in umetnije; ko so svoje delo dovršili, zginili so ravno tako hitro, kakor so prišli. Le Turki so še bič, ki tepe brez prenehe narode pa tudi njemu imajo kmalu topovi zagrometi in puške zahučeti odhodno pesem, kakor hitro zgubi zaslombo, dano mu od sebičnih politikov. Pri njih se ne more govoriti o življenji, ampak životarjenji, gnjilobi, nikar že o blagodejnem vlivanju v človeštvo o slavi.

Poglejmo sami sebe! Dokler smo bili kot slovenski narod brez vede, tekali smo za močnejšim od nas kakor strežaji, in — nemčilo se je, da je bilo joj! Koliko lepih pokrajin je palo nemškemu molohu v žrelo, ko smo spali trdno spanje nevednosti, nesvesti!

Nemci imajo skomine po nadvladi nad Slovenci posebi, in Slovani sploh, kar brez okolkov povedó časih Slovanom v oko. „Tir na vzhod“, je njih geslo, ki ga opravičujejo, rekši, da imajo omiko, vede, kar imajo širiti na vzhod. Da tudi mi nismo brez

vede in omike, čutijo pač lahko sami, ker jim dobro strižemo niti do nadvlade, stavlja je jim jezove. Ko bi imeli Slovenci večo literaturo, ne bilo bi jim odbijanje dušnih navalov tako mozolno, težavno. Če jih je resnična volja otresti se spon politično jih združujočih, duh jim morečih, morajo imeti vede in umetnije; le tedaj bo njih življenje zavarovano na svetu, ako se vspnó po literaturi med veljavne narode. Dokler Slovani ne bodo nadleteli s svojim duhom ostalih narodov, tako dolgo ne bodo to, kar imajo biti.

Nekaj malega zgodovinskih obrazov smo privedli pred naše oči, ki trobijo na naša ušesa z mogočnim brenčanjem: literatura, vednosti in umetnosti izkopavajo narode iz kaluž slabosti, neslave, rešijo jih pogina, ter jih povzdigujejo na prestol slave in moči, od koder svetijo kot žarne luči drugim zanemarjenim narodom na potu do omike in sreče.

Filistri ne bodo hoteli pripoznati potrebo literature, vsaj dejansko ne; pa njim obširneje govoriti bilo bi nehvaležno delo; kdor ima zmisel za više življenje, temu je že dovolj povedano. — Prestopimo k drugi točki.

Slovenci potrebujejo vede strinjene z vero, vede izvirno — slovanske.

Vedo z vero preplivano, vedo oprto na Boga moramo imeti! — Brr brrr! luč moramo združiti s temo, resnico s pravljico! kakov nezmisel! — slišim zaničljivo vpiti. Res je, da se naš izrek nemogoč komu zdi, pa pustimo ga, saj ni vse nemogoče, kar se komu kot tako vidi. Vera ne zameta ved, saj jej nič napotja ne delajo, ampak še hasnijo jej, da jih more vpotrebljevati v potrjevanje svojih resnic. Vede pa tudi ne izključujejo vere, ker imate obe izvor v Tistem, ki si ne more v nasprotju biti; one marveč potrebujejo vere.

Veda, ki je samo na razum oprta, lahko zagazi in zaide med skalovlje, kder buta od skale do skale in se samo sebe ubija; ona ne more pregledati neskončnih nebeških višav in brezen; ona je sicer luč, ali brljava, ki zvabi in spelje človeka neskrbnega na slaba pota, kder teleba semotamo. Stari modrijani so tudi spoznali nezadostnost razuma, potrebo Božjega razodetja. Platon, da omenimo le enega, velikan grški, pa tudi svetovni, pravi: *Necesse est, exspectare, donec dicatur, quomodo erga Deum homines habere se deceat.* — *Docere pietatem neminem posse, nisi Deus quasi dux et magister praeiverit.* — Kaj k temu porekó naši neverni gigantje in titanje, ki hočejo nebo sklatiti s svojim razumom, ki pa ni večí od razuma Platonovega! Le vera, poslana od Boga, nam jasno kaže, kod imamo hoditi; ona nas ne pušča v obupni dvombi glede najpotrebnejših stvari.

Jalova je vsaka veda, ki ima svoj sedež v razumu, ob enem pa zameta vero, krščanstvo. Če prašamo take, ki so razumovo omikani, kaj da jim veda, omika koristi? in oni ti širokoustno zatrobijo: veda razsvetljuje razum, udušuje vraže, daje človeku na roko sredstva, s kterimi se osrečuje. In res! taki polizobraženci

na vse kriplje delajo na udušenje vraž, h katerim v svoji nevedni hudobiji pritikajo tudi katoliško vero; vse, kar ima verski, katoliški značaj vtisnjeno, sovražijo. Je-li to veda, omika, ki ne spoznava pravega, živega Boga; onega, ki je nevsahljiv izvor vse zaresne vede!? Nikakor ne! to je polovičarska, bogokletna veda, veda, ki nima pravega stala, kajti Bog je vsega alfa in omega, začetek in konec. Da si je ta omika tolikanj prostora priborila, tako daleč prinesla zastavo svoje vlade, je za to, ker se na razum naslanja; češ, veruj, sprejmi to, kar z razumom dosežeš, — to je razumno; zavrzi kot nerazumno, neresnično, česar ne razumiš. Zavija se pa v slepeča vabna imena; tû se izpostavlja kot filosofija, tû kot razum, tam kot duh časa in veka itd.

Obljublja ta veda, človeka osrečiti; poveduje, kako se zdravje ohranjuje in poravnjuje; kako se lahko nagromadi denarja, kako se lahko napravi položno življenje; kako se ima človek vesti, da bo rad viden in da se bo lože potapljal v smradno kaluzo nernavnosti. Kaže ti ta veda, da so njeni otroci: fabrike, železnice, bazari, burze, daljnopisi, naučni slovniki. In to vedo odluščeno od vere, od Boga imenujejo izvirek sreče! Poglejmo, kakovo sadje rodi? ali res puščobe spreminja v dežele, pretekane od medu in mleka? — saj se mora po sadji spoznati. Po velikih mestih, na Nemškem, Francoskem, Angležkem, kder so ognjišča te sloke polomike tako zareča, da nekteri rojakov naših še videti ne morejo potrebnosti vere: po tistih mestih nernavnost, poltnost, nemir, samo in drugomori, stranke za žive in mrtve se sovražče, prevračevanje, suvanje in rukanje tem bohotneje rasejo, čem jasneje in visokeje plapola ogenj krive omike. To je sreča, to je blagor, da se Boga vsmili!

Imenovali smo to omiko: polomiko. — Ne mislimo reči, da je tak polomikanec po svoje samo na pol olikan; lahko je svoje omike vrhunec dosegel. Le to hočemo reči, da mu je samo razum razsvetljen, srce mu pa ni ožlahtnjeno, značaj mu ni uterjen; dokler pa tega ni v njem, ni ves omikan ampak samo pol.

Ne rečem, da razumoveda ne more žlahtniti srca, krepiti značaja, zakaj zgodovina nam kaže veliko mož, ki niso nič vedeli o katoliški cerkvi, postavim Sokrat, Plato, Kato, in vendar so bili po svoje krepotni, „celi“ omikani. Ta veda tedaj človeka tudi celega izolikuje, toda teže, kakor veroveda, in slabije. Prva izvira iz razuma, njen vpliv je velik na razum, na srce majhen; druga je zajeta iz razuma in srca, tedaj tudi na oba dva lahko deluje; ta tirja čednost zavoljo njene lepote in za to, ker jo Bog zahteva; ona pa, ker je lepa, idea lepote, ki je brez dvombe slabjega vpliva na človeka kakor Božja volja. To so tudi čutili stari grški modrijani, kakor zgoraj omenjeni Platon; pa tudi rimski, na primer Ciceron, ki pravi: „Quotus enim quisque philosophorum invenitur, qui sit ita moratus, ita animo ac vita constitutus, ut ratio postulet. Qui disciplinam suam non ostentationem

scientiae, sed legem vitae putet. Qui obtemperet ipse sibi, et decretis suis pareat;“ Ovid pravi: „Video bona proboque, deteriora sequor.“

Iz rečenega se lahko posname, da se omika kot sad razuma „lahko“ spreverže v polomiko, da človeka silistri, in ga okožuha vzletnih perotnic za više življenje; in tak na pol izobraženec išče le samega sebe; v svoji samogoltnosti je ves trd na dobiček; vedno mozga in tuhta, kako bi si odprl vrece dohodkov: po železnicah, parobrodih, burzah itd. Mi sicer ne zametujemo vede železnične, parobrodne, le tiste vede ne moremo in ne maramo, ki je odtrgana od Boga. Taki nima pojema o ljubezni do bližnjega; vse mu je bedasto, samo to ne, kar se z vatlom meri in tehta s tehtnico. Skratka, taka omika je prav lahka, je postelja, kder se zležejo: oderuhi in skopuhi na denarjih sedeči; zgubidani, lenuhi od krvavih žulov drugih se živeči, izdajice domovino za lečo prodajajoči, nečistniki svoje moči slabeči in drugim v pekel sveteči: to je, ona preleško rodi v blatu nizkosti lezoče s človeško podobo vstvarjene stvari, ki razjedajo mozeg in svrž svojemu narodu in vsemu človeštvu, ter ga tirajo po bliskovo poginu v goreče žrelo.

Ta krevljasta omika je kriva, da nekteri bojzljivo gleda, kako se vede in umetnije razvijajo po naših krajih, češ, da pride ž njimi nenravnost, poltnost, luksus, ki časih malo po malo, pa toliko gotoveje grize na niti življenja. In ako se kdo zoper zverženo omiko oglasi, zlete na-nj bleski in treski: temenjaki, mračnjaki, to so pridevki, ki se mu nadevljejo. — Nekteri zoper njo žalostinke poje na skrivaj, kakor Jeremija na podrtinah jeruzalemskih; pa pomaga to kaj? nič, prav nič, še olje cedi v ogenj! Svetovali bi takemu, naj se rajše opaše z uma svetlim mečem, s katerim naj razsekava puhlo vedo, laživedo s hladnokrvnostjo; stavlja naj grad, od kterega bodo rigali topovi smrt na brezbožne šišmiše; svetovali bi mu, naj po plodnih ravninah seje pšenico, sicer pride sovražnik in bo čudo veliko ljulike nasejal, rok pa naj nikar križem ne drži, in naj ne zdihuje babje. Vera delavna bo svet premagala.

Je pri nas kaj te pogubonosne omike? Hvala Bogu, da še ni pognala trdih korenin; le posameznike pogoltno v svoj vrtulj. Ko bi pa vedel, da bi kedaj prekvasila naš slovenski narod, vstopil bi se lahko vrh Triglava in bi rekel s Kollarjem:

Aj zde leži zem ta pred okem mym slzy ronicim
Nekdy kolebka, nyní narodu meho rakev.

— rekel bi s Homerjem lahko: „Fuimus“. Že zdaj, ko so le nekteri opuhnjeni z dahom te polomike, ko so se le posamezniki z njo napojili: že zdaj rečem, gre nam trda bijočim boj za narodni obstanek; kaj še le potem, ko bi nenrav, sebičnost, lenoba ves narod fizično in moralično razgrizla!

In da le te besede niso prenapete, izvirek kaljene domišljije, prepriča se lahko vsak, kdor stvarjem, ki se na Slovenskem godé,

predere lupino in jim globokeje pogleda v srce. Pa tudi zgodovina nam malo da ne glasno spričuje rečeno.

Rimljani, dokler so bili nravni, nesebični, delavni, rasli so sicer položno, pa toliko krepkejše; ko je pa plasti in vrste mogočnega rimskega naroda razjedati začela nenravnost, poltenost, luksus: padali, padali so, da so pali v brezno smrti. Krepostni „senatus populusque romanus“ je svet obvladal; spačeni „senatus populusque romanus“ je v prah telebnil pred barbare.

Kde se bere zagotovljeno, da bi tako zveržena omika ne vrgla malega slovenskega naroda poginu v naročje, nasprotnikom v žrelo!? Pa ne samo narodno življenje nam vzeme, ne samo, da nas zbrše s površja zemeljskega: ampak ona nas tudi strmoglavi v prepad, kder bo jok in stok in škripanje z zobmi.

Kdor ni slep, kdor je naroden, ta gotovo ne želi zmašiti narod naš v kujne brezverske omike, ter mu zavezati oči, da ne bi mogel korakati naproti pravi, zarešni življenja vedi.

Nasprotno pak veda, prešinjena od vere, od prave žive vere, od misli na Boga, rodi omiko, vse prej kakor kramarsko; živo, prekipujočo dejanj krepstnih, ki se oživlja v vedodejanjih. Pri njej enakih korakov koraka omikanje razuma in srca. Za njo ne hodi prepad nravnosti, seslabljenje moči, prekuc reda in miru, ampak vse, kar more srečo napravljati ljudem. Ona je sad nebeški, ki spreminja zemljo v raj; lahko bi o sebi rekla z Mickievičem:

Gdzie stąpim, wypływa trawka,
Gdzie dotknęm, rozkwita kwiatek.

Narod, ki bo zastavo te omike povzdignil, rešil bo pogina človeštvo, ki brede in brede brez premislika po mlakah in kalužah gnjijočih, ne mislé, da ga žuga žalostna smrt položiti v rakev. In ta narod nima drug biti, kakor slovanski, pri njem vede rastó in umetnije cvetó in nenravnost ne nosi po koncu glave.

Naj povem priliko, če tudi šepasto, kakor je vsaka. Veda, ki se suče okoli razuma, vidi se mi, kakor mesec, ki sicer razsvetljava, sveti medlo, da se marsikaj vidi, veliko pa tudi ne, kar je prav potrebnega; veda pa, ki izteka iz Boga in v njega nazaj teka, podoba se solncu, ki žarke svoje pošilja v človeški razum, pa tudi gorko objemlje, greje srce, vabé iz njega cvetice različnih čednosti kristijanskih in državljanskih.

Veroveda se ima z izvirnoslovansko vedo v eno celoto zliti; obe dve imate nalogo človeštvo strgati s povrhnosti, nenravnosti; obe dve imate vso resnico učiti, popolno omiko vcepiti v bolno človeštvo. Ne da se ločiti druga od druge.

Vsak človek ima svojega duha, ki ga loči kot osebo od drugega človeka; tako ima tudi vsak narod duha, ki je samo njegova lastnina, ki ga deli kot osebo od drugega naroda. Potem takem ima slovanski narod svojega lastnega duha, ki se mora razviti v slovanski literaturi, v slovanski vedi. Kako podobo bo imela ta

veda, ne dá se za zdaj natanko povedati, ker slovanski duh še ni popolnoma rešen vezi, ki ga držé priklenjenega v zakotljajih, ter se ne more prosto vzdigniti pod oblake; njenih potez, njenih različnih v eno celoto se strinjajočih črt ne moremo popisati tako, kakor bo v resnici. Da pa bo izvirna, slovanska, o tem ni dvomiti; ako pogledamo na naš narod, njegovo mišljenje, čutenje in govorjenje; ako pogledamo na slovanskih tleh vzrasle velikane, Prešerna, Puškina, Mickieviča, Kollarja, v katerih se je slovanski duh kolikor toliko vtelesil, ki nas postavljajo s svojo poezijo na domača tla v domač zrak, zakaj ona je zajeta iz našega srca, zato tudi v njem tako mično strune ubira.

Slovanski duh bo rodil novo, živo, življenja-vedo, ki bo zveljala pleve od zrnja, slabo od dobrega, ki bo ločila tuje od domačega; ki bo obsegala „vso resnico“, in kot taka bo vsesplošna svetovna; ne bo visela samo na spoznanji stvari, na sistemih. Slovanski duh bo rodil filosofijo, ki bo zadoščevala Slovanu, kar zdaj ne morejo storiti, ne Kant, ne Hegel, ne drugi zapadnjaki. In kot taka se bo slovanska veda z verovedo združila v eni strugi, ž njo bo oroševala rodne ledine in loke slovanskega sveta, v srečo človeštvu.

Ljudje, ki leže na tujih literaturah, bodo prav po Tomaževo skomolcevali, vtipe in satire spuščali na te misli; pa naj to svobodno počenjajo, saj s tem tako ne morejo dovtipiti in dosatiriti slovanskega duha spona nedelavnosti, temnega življenja.

Naša veda ne sme va-se stlačiti vseh nazorov tujih ved, ker s tem zgubi izvirnoslovanski značaj, in ni več slovanska, ampak tuja. In ker tuja, v našo obleko opravljena veda ne bi bila zajeta iz naroda našega, bila neplodna, ne mogla bi našega naroda žlahtniti, oživljati, ker bi ne bila narodna, sad narodnega duha. Taka ponarejena veda in literatura nam bi več škodila, kakor koristila, ker bi se ž njo slovanski duh zatiral, duh, ki ima za nas to storiti, kar bomo v zgodovini. Koliko tedaj nekteri, opojeni tujih nagledov, v zraku nedomačem zrasli, kvara napravljajo, ki zapadno-evropejsko omiko na vse kriplje cepiti skušajo in tudi cepijo v slovanski divjak, ne pomné, da bo sicer sad rodil, pa kratkomalo slovanski, ampak nemški, francoski, ali angleški!

Slovanski duh mora strebiti domače od tujega; mora nazore zapadnega sveta, ki so se v naših literaturah vgnjezdili, odstraniti, samega sebi razviti, in se kot feniks pokazati svojemu narodu in vsemu strmečemu svetu. Ni mu treba beračiti pri že razvitih duhovih v Parizu, Londonu, Berolinu, on ima dosti svoje moči, da si vstvari literaturo lastno, krasnejšo od drugih.

S tem pa nečemo reči, da se naj bi tuja omika strebila izmed nas do korena, da naj bi se zaprli od drugih narodov, in same sebe opazovali, to rečem, da vse tuje ne smemo na častno mesto postavljati, domače pa za vrata devati kot nečastno, ničtetno, barbarsko; da ne smemo slovanstva tlačiti v tesni frak, in ne mu nadevati puhlega cilindra. Mi moramo prebroditi reke in

mlake tujih literatur in sistemov, če še tako kalnih in blatnih, ne da bi vse, kar smo videli in zvedeli, trosili kot pravico, vzor med Slovane, ampak da si ž njimi operemo, zmijemo, zbistriamo slovansko oko, da laglje zlatonosne slovanske žile najdemo, da laglje vzdignemo zaklad svojih moči, da laglje spoznamo same sebe in tuje kot tuje odstranimo, ako ne godi našemu bitju. Kdor nam očita, da hočemo vse tuje mahoma zagrebsti v hladni grob, moti se zeló; rabili bomo tuje tudi odsle, pa ne kot prisiljeni služabniki, ampak kot ekonomí, skrbeči za se, da se lože izgrebemo iz prahu niščetnosti.

Slovanski duh je razprostrt med Črno goro in Uralom, med Carigradom in Prago; skrit je med prostim narodom, iz mest se je moral umakniti pred povodnjo tujih življev. Treba ga je rešiti lupin in luskin, omiti ga in presejati v literaturo. „Spoznavati moramo sami sebe!“ To je sploh težka stvar; lože spoznamo drugega, lože razvidimo tujega duha v njegovih potezah; lože je presajati tuje literature v našo, ki imajo jasno vtisnjene značaje dotičnih narodov, kakor pa še le sebe spoznavati pri takošnem plajhanji tujščine, in potem spoznanja prenašati v literaturo, nikdar še videno.

Da sami sebe ne moremo spoznavati dovolj in lahko, krive so jako nenarodne šole. Mladi Slovenec zapusti v nežni, rahli mladosti rojstni kraj, preseli se v navadno potujčeno mesto, kder mu izrujejo kmalo, kar je seboj prinesel narodovega, prestavijo ga v valove tujega zraka, kder sesá vse prej, kakor čisti zrak, čisto mleko narodovega duha. Uči se veliko, da-si tudi malo razume, o svojem narodu malo sliši, ali pa nič. Moti se zeló, ako hoče svoj narod spoznavati iz bukev, ki so navadno od zagrizenih sovražnikov načečkane; tu se Slovanom odrekava sploh zmožnost za više življenje, na hrbtišče se jim hladno nalaga lenoba, živinška surovost; zgodovinskih dejanj jih jalove predstavljajo pristranski pisci, ki gledajo njih dela s takimi nastroji, da se jim prav majhna vidijo in kot taka le mimogredé omenjajo. V novejših časih se je to obrnilo malo na bolje, ker imamo že tudi nekaj slovenskih knjig, iz katerih se učimo; in pa, ker posledí slovanske vzajemnosti pridneje vpotrebljujemo sadje drugih slovanskih literatur.

Kar so šole, topla gnejzda tujih življev, pokvarile, to mora sam slovenski pisatelj popraviti; iti mora med narod, da se nauči ž njim misliti, čutiti in govoriti.

Ljudstvo je še nepopačeno, neokuženo od zapadnega sveta, ne opiči se po tujcih, in se menda tudi ne bo odsle, ko je narodna zavest toliko prodrla med njim, da je jelo samo sebe spoštovati, kot celoto, osebo se spoznavati; ono je shramba narodnega duha. Prešerin pravi:

Da kranjščina zaklad ti svoj odklene,
Zapusti ročno mestne mi sosede,
Tri leta pojdi v rovtarske Atene,

Čim bolj se kdo peča s tujimi literaturami, tem bolj se mora po drugi strani navzemati narodnega mišljenja, tem bolj se mora v narod nazaj pogrezovati. Ako v piscu tuje prevago dobi nad domačim, potegne ga naravno tuje pod se, in on zgubi narodna tla. Da bi se lože temu v okom prišlo, bilo bi dobro, ko bi se Slovenci kaj bolj pečali s slovanskimi literaturami, v katerih je domači duh, domača veda v lepšem, bolj jarem razcvetu, kakor v slovenski. Kdor kaj slovenskega piše, naj nikar ne natika tujih očal, ki kalé slovanski pogled, in naj ne gleda le na tuje, da ne rodi samih zaprtkov, originalnih — prestav. Prestavljaivec naj prestavlja iz slovanskega, ne iz zapadno-evropejskega, da se tuj duh ne vmesí med nami, in da domačega ne zamori!

Slovenci moramo imeti lastno, izvirno literaturo. To se bo tem hitreje zgodilo, čim vrlejše se bodo podpirali domači pisatelji, domači časniki, domača društva. Kako se tedaj proti tem zagreši in zaskali nekteri, ki se za domače knjige ne briga, češ, saj imam dovolj nemških knjig, pa še boljših!

Nečem omenjati, da je tuje le tuje, ki nikakor ne more vse počez in poprek goditi slovanskemu duhu, le to rečem, da se s takim počenjanjem pušča kri iz že tako revnih žil slovenske literature, ki potrebuje veliko delalcev, veliko umotvorov, kar pa ne more biti brez gmotno podpirajočih bralcev.

Kedar bo slovanski duh rešen vezi, mogočne svoje repetnice, razspel in splahutal pod oblake, takrat bodo tuje literature obledele, takrat bodo Slovani zmogli s svojim duhom, takrat bodo dovršili svoje poslanstvo: rešili bodo pogina človeštvo, ki se je pogreznilo v nenravnost, v polomiko, ter ga osrečili s solncem prave, popolne omike!

O najstareji slovenski zgodovini.

Spisal Franjo Bradaška.

I. Slovenci se pokazujejo v sedanji Sloveniji (slovenski zemlji).

a. Kedaj so se Slovenci pokazali v zgodovini?

Slovenci se v današnji Sloveniji (slovenski zemlji) prikazujejo v drugi polovici šestega veka. Prikazujejo se tu z velike silo, a ne vé se natanjko niti čas njihovega povratka v te deželo niti to, kaj jih je nagnalo na to; ni tedaj čudo, da so si učenjaki to stvar različno vmišljevali in prikrojjevali.

Misli se, da so se Slovenci naselili v današnjih svojih zemljah med 592. in 595. letom. To se dokazuje s sledečim: V gornje-